

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-14>

УДК 338.48:343.23(4-672)(045.1)

РОЛЬ ТУРОПЕРАТОРІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ТУРИЗМУ ТА ПРОСУВАННІ МИРУ І СТАБІЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ВІЙСЬКОВИЙ ТУРИЗМ

THE ROLE OF TOUR OPERATORS IN PROMOTING PEACE AND STABILITY THROUGH MILITARY TOURISM

Тимчук Світлана Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0331-1173>

Кожухівська Раїса Борисівна

кандидат економічних наук, доцент,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4066-4170>

Tymchuk Svitlana, Kozhukhivska Raisa
Uman National University of Horticulture

Метою наукової статті є дослідження ролі туроператорів у просуванні миру і стабільності через військовий туризм. Методологічною основою є критичний аналіз розвитку військового туризму, методи індукції та дедукції, вивчення кейсів використання військового туризму у різних країнах. Розглядається важливість термінів «мир» та «стабільність» у контексті ролі туроператорів. Аналізуються особливості військового туризму та його підвидів. Досліджено роль туроператорів у розвитку військового туризму, зазначено його позитивний вплив на просування миру та стабільності. Розглянуто кейси використання військового туризму для досягнення миру та стабільності в країнах з військовими конфліктами. Зазначено форми співпраці між туристичними операторами, військовими структурами та місцевими управлінськими структурами. Виявлено етичні аспекти, необхідні у розвитку військового туризму. Проведено аналіз наукових джерел, літератури та публікацій, пов'язаних з військовим туризмом. Стаття надає огляд сучасного стану військового туризму та висвітлює його потенціал у просуванні миру та стабільності, зокрема, в культурному розмаїтті, взаєморозумінні та зближенні культур.

Ключові слова: військовий туризм, туроперейтинг, стабільність, безпека туризму, туристична індустрія, культурний обмін.

The aim of this scientific article is to explore the importance of tour operators in promoting peace and stability through the development and implementation of military tourism-related products. The research methodology is based on a critical analysis of the development of military tourism, the use of inductive and deductive methods, as well as the study of successful cases of military tourism in different countries. The study highlights the significance of the terms "peace" and "stability" in the context of the role of tour operators in the development and promotion of military tours in the market. Based on scientific research, the article analyzes the specific features of military tourism and its subtypes. It examines the role of tour operators in the development of this type of tourism and emphasizes that the implementation of tourist products promoting military tourism has a positive impact on the promotion of peace and stability. The cases of countries and regions utilizing military tourism for achieving peace and stability in regions affected by military aggression or ongoing military operations are thoroughly examined. The article outlines forms of cooperation between tour operators, military structures, and local administrative bodies, which can contribute to ensuring the safety of tourists, increasing awareness of peace, and promoting stability in regions that are attractive for the development of military tourism. Ethical aspects to be considered in the development of military tourism are identified, highlighting the importance for tour operators to provide adequate interpretation of historical events, avoid glamorous or commercialized approaches to military history, and show respect for memorial sites and monuments. The potential prospects of military tourism development and its role in promoting peace and stability are characterized. The article includes an analysis of various scientific sources, literature, and publications related to military tourism. It provides a comprehensive overview of the current state of this type of tourism and highlights its potential in promoting peace and stability. Specifically, it investigates the influence of military tourism in supporting cultural diversity, fostering understanding among nations, facilitating dialogue, and promoting cultural convergence.

Keywords: military tourism, tour operating, stability, tourism security, tourism industry, cultural exchange.

Постановка проблеми. В останні роки спостерігається збільшення популярності військових маршрутів та екскурсій, що пов'язано зі зростанням інтересу до військової історії, культури та техніки. Туроператори відіграють важливу роль у підготовці та організації військових турів. Вони забезпечують доступ до інформації, виробляють програми екскурсій, забезпечують безпеку та комфорт під час подорожей. Тому розширення географії військових маршрутів, використання нових технологій (віртуальна реальність, доповнена реальність) та підвищення якості обслуговування можуть сприяти подальшому розвитку військового туризму та підвищенню його ролі у просуванні миру та стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі туроператорських компаній у просуванні туристичних програм задля розвитку військового туризму як чинника миру та стабільності присвячені доробки як вітчизняних так і закордонних вчених. Сучасні науковці аналізують проблеми та перспективи розвитку військового туризму у різних регіонах світу. Серед них такі вчені, як Джинджоян В., Дубова А., Смирнов І., та інші. Окремі публікації Лущик М. В., Москвяк Я. Є., Винниченко І. І., Рудніченко Ю. А., Батиченко С., Мельник Л., Савков П., Сторубльов О. присвячені розвитку військового туризму в Україні. Ряд науковці приділили увагу дослідженню деяких аспектів розвитку військового туризму як інноваційного напрямку в роботі туристичних підприємств, а саме Кушнар'єв В., Поліщук О. та інші. Попри наявність певного масиву досліджень і публікацій, присвячених різним аспектам розвитку військового туризму задля миру та стабільності, а особливо ролі туроператорів у формуванні якісних туристичних програм перебування майже не приділено уваги, ця тема є недостатньо вивченою, що потребує відповідних досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз ефективності та актуальності вивчення ролі туроператорів у просуванні миру та стабільності через військовий туризм, що обумовлює наступне коло завдань: проаналізувати основи розвитку військового туризму та дослідити його роль у просуванні миру та стабільності; охарактеризувати позитивні та негативні сторони розвитку військового туризму; проаналізувати етичні аспекти розвитку військового туризму та можливі перспективи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Мир відноситься до стану відсут-

ності конфліктів, насильства і військових дій. Мир включає гармонію, взаєморозуміння, співробітництво та злагоду між народами, країнами та регіонами. В даній статті мир розглядається як активний процес будівництва, спрямований на забезпечення стійкого та безпечного життя для людей.

З урахуванням швидкого суспільного прогресу, поняття стабільності набуває різних аспектів і використовується в різних контекстах. У сучасному науковому дискурсі термін «стабільність» (від лат. *stabilis* – постійний, стійкий) найчастіше розглядається як незмінність розвитку певних елементів, яка дозволяє їм безперервно функціонувати на протязі тривалого періоду. Стабільність означає стійкість, збалансованість та безпеку [1]. Стабільність в контексті даної статті включає політичну, економічну та соціальну стабільність. Вона передбачає наявність ефективних інституцій, правової системи, соціальної солідарності та розвинутих механізмів управління, що допомагають запобігати конфліктам, кризам і небезпеці для суспільства. Ці визначення слугують основою для розуміння та аналізу ролі туроператорів у просуванні миру та стабільності через військовий туризм.

Військовий туризм можна поділити на 4 підвиди:

- 1) військово-історичний (відвідування історичних місць, музеїв, фестивалів та реконструкцій);
- 2) зброярський (стрільба з різних видів зброї, пейнтбол, відвідання магазинів зброї та ножів);
- 3) мілітарі-туризм (життя в армійських умовах і участь у програмах військової підготовки, скаутинг, відвідання різних об'єктів і полігонів, катання на військовій техніці, польоти на військових літаках і гвинтокрилах);
- 4) воєнний (відвідування «гарячих» точок планети та місць бойових дій) [2–3].

Військовий туризм є формою туризму, в якій люди відвідують місця, пов'язані з військовими подіями, історією та культурою. Він включає поїздки до бойових полів, військових меморіалів, музеїв, військових баз та інших об'єктів, пов'язаних з військовою справою (табл. 1).

Ці особливості військового туризму роблять його унікальним видом подорожей, який може впливати на формування світогляду, розширення знань про військову історію та сприяти просуванню миру та стабільності через культурний обмін та розуміння.

Таблиця 1

Особливості військового туризму

Особливість	Опис
Історична та культурна цінність	Військові місця та об'єкти мають велику історичну та культурну цінність, оскільки вони пов'язані з важливими подіями та періодами військової історії. Відвідувачі можуть досліджувати і вивчати минуле, розуміти військові стратегії та виробляти глибше розуміння військових подій.
Пам'ять та вшанування	Військовий туризм нерідко пов'язаний з пам'яттю та вшануванням загиблих воїнів і жертв війни. Відвідувачі можуть відправитися до місць, де відбувалися битви чи конфлікти, з метою вшанування пам'яті та виявлення поваги до тих, хто віддав своє життя за свободу та мир.
Екскурсійна програма	Туристичні компанії та туроператори розробляють спеціальні екскурсійні програми для військового туризму, які можуть включати відвідування музеїв, виставок, симуляторів військових операцій, демонстрацію зброї та інших заходів, пов'язаних з військовою тематикою.
Експериментальний характер	Військовий туризм може надати унікальну можливість відвідувачам досліджувати військове обладнання, технології та стратегії, а також випробувати військові симулятори або брати участь у тренуваннях.
Етичні виклики	Військовий туризм вимагає уважного ставлення до етичних питань, зокрема до пам'ятників, могил та інших священних місць, пов'язаних з військовими подіями. Також важливо дотримуватись встановлених правил безпеки та поводитись з повагою до військового персоналу та місцевого населення.

Джерело: розробка автора

Туроператори відіграють ключову роль у розвитку військового туризму і просуванні миру та стабільності (рис. 1). Туроператори розробляють та пропонують пакети туристичних послуг, спеціально орієнтовані на військовий туризм. Вони складають екскурсійні програми, організують транспорт, проживання та інші послуги, що дозволяють туристам зручно відвідувати військові об'єкти та події.

Туроператорські компанії, які спеціалізуються на військовому туризмі, мають глибокі експертні знання про військову історію, місця військових подій та культурні аспекти, пов'язані з військовими об'єктами. Вони забезпечують якісну інформацію, коментарі та інсайти, які допомагають туристам краще зрозуміти і оцінити військові місця, які вони відвідують.

Враховуючи специфіку військових турів, туроператори повинні мати розбірливі зв'язки з місцевою військовою владою, музеями, організаціями та іншими структурами, пов'язаними з військовими об'єктами. Це дозволяє їм отримувати доступ до унікальних місць, організувати екскурсії під керівництвом фахівців та надавати спеціальні привілеї для своїх клієнтів.

Важливим є дотримання вимог безпеки та етичних стандартів у військовому туризмі. Туроператори повинні забезпечувати безпечні умови для туристів, дотримуватись правил

поведінки на військових об'єктах та враховувати чутливість інших культурних аспектів, пов'язаних з військовими подіями.

Наразі військовий туризм просувається виробниками туристичних програм як цікава та неповторна форма подорожей. Для цього використовуються маркетингові стратегії, що сприяють підвищенню уваги туристів, популяризуються військові місця та події, а також відбувається активна співпраця з туристичними агентствами, медіа та іншими партнерами для просування військового туризму.

Військовий туризм може мати декілька позитивних впливів на просування миру та стабільності (рис. 2).

Відвідування військових місць і подій дозволяє туристам отримати глибше розуміння військової історії та її впливу на суспільства. Це сприяє культурному обміну та зміцненню взаєморозуміння між різними народами та культурами. Тому розвиток військового туризму сприятиме збереженню та відновленню історичних об'єктів, пам'ятників та меморіалів, пов'язаних з воєнною історією. Це дозволить забезпечити збереження культурної спадщини та пам'яті про минулі події, що є важливим елементом просування миру та стабільності.

Військові об'єкти, які перетворилися на туристичні атракції, можуть стати своєрід-

Рис. 1. Ролі туроператорів у розвитку військового туризму

Джерело: розробка автора

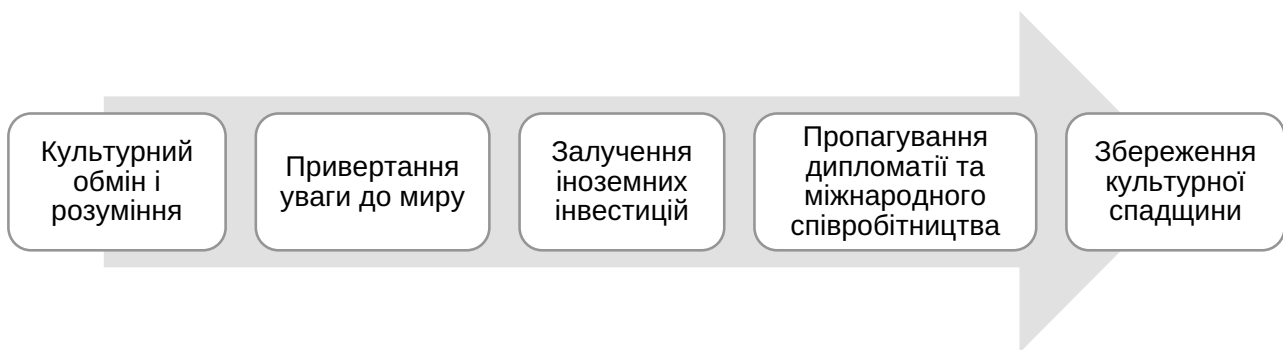

Рис. 2. Позитивний вплив військового туризму

Джерело: розробка автора

ними символами миру та відповідального ставлення до воєнних подій. Що у свою чергу може спонукати до обговорення проблем воєнних конфліктів, просування миру та міжкультурного діалогу.

В деяких європейських країнах, які мають багату військову історію, існують туристичні програми, спрямовані на вивчення минулих конфліктів та вшанування пам'яті про воєнні події. Наприклад, Велика Британія, зі своїм багатим військовим спадком, запропонувала популярні тури до бойових полів Першої і Другої світових воєн, а також до музеїв та пам'ятників військової історії. Останнім часом військовий туризм набув особливої популярності, і він вже має визначені місця в Європі.

Україна пропонує різноманітні форми військово-подієвого туризму, серед яких особливу популярність мають фестивалі і турніри. На території країни знаходиться велика кількість об'єктів історико-культурної

спадщини, які переказують історію княжих держав, козацької ери та періоду Північної, Першої та Другої Світових воєн [4]. Вони представлені залишками фортець, оборонних валів, могил, пам'ятників та пам'ятних знаків загиблим воїнам та місцями розстрілів або боїв. Ці цінні ресурси можуть стати основою для розвитку різних форм туризму, зокрема військово-історичного та сентиментального, у країні. Один із найзахоплюючіших об'єктів військової реконструкції знаходиться у селі Копачів, Київська область, і називається «Київська Русь» [5–6].

Військовий туризм ще не отримав широкого розповсюдження в африканських країнах, хоча вони також мають потенціал для розвитку цього виду туризму. Можна обрати Анголу, Мозамбік або Руанду як призначення для військово-історичного туризму, де відвідувачі матимуть можливість оглянути місця бойових дій, пошкоджені будівлі та відвідати

музеї, присвячені пам'яті загиблих у війнах. Проте важливо враховувати, що ці країни знаходяться у тіні більш небезпечних для туристів держав, таких як Сомалі, Лівія, Центральноафриканська Республіка, Судан та Південний Судан [2].

Сполучені Штати Америки також використовують військовий туризм для просування своєї військової історії та цінностей. Туристи можуть відвідати військові бази, музеї та історичні місця, пов'язані з армією, флотом і повітряними силами США. У чотирьох штатах (Вірджинія, Нью-Йорк, Федеральний округ Колумбія та Північна Кароліна) зосереджено об'єкти, що мають важливе значення для туризму, пов'язаного з Війною за незалежність. Наприклад, у Вірджинії розташовані такі визначні місця, як Маунт-Вернон, Музей битви «Йорктаун» та Центр перемоги. В Нью-Йорку можна відвідати Національний військово-історичний парк «Саратога» і Музей Збройних сил США військової академії «Вест-Пойнт». У Північній Кароліні розташований Національний військово-історичний парк «Гілфорд-Кортхаус», а у Федеральному окрузі Колумбія можна побачити монумент Вашингтона [3].

Деякі країни Азії також пропонують військові туристичні програми. Наприклад,

В'єтнам надає можливість відвідати музеї та пам'ятники, пов'язані зі своєю військовою історією, зокрема з В'єтнамською війною.

У деяких країнах Близького Сходу, які пережили воєнні конфлікти, військовий туризм також стає важливим інструментом для привертання туристів та відновлення туристичної індустрії. Наприклад, Ізраїль пропонує військові тури, де туристи можуть відвідати військові об'єкти та долучитись до симуляційних вправ. В Ізраїлі розташований один з найбільших музеїв бронетехніки – «Бейт ха-Шаріон». Цей музей має понад 200 експонатів, до яких входять танки, самохідні знаряддя, бойові машини піхоти та гусеничні машини підтримки. Багато з цих технічних зразків були створені у середині ХХ століття, але також присутні експонати з початку ХХ століття [7].

Туроператори, як ключові учасники туристичної індустрії, мають потенціал впливати на свідомість та поведінку туристів. Завдяки своєму прямому контакту з подорожуючими, вони можуть впроваджувати безпечні туристичні практики, надавати інформацію про потенційні ризики та сприяти свідомому мандрівництву. Однак, варто враховувати, що безпека туристів не є виключною відповідальністю туроператорів. Військові структури та органи міжнародної безпеки, зокрема,

Таблиця 2

Можливості для співпраці між туроператорами, військовими структурами та органами міжнародної безпеки

Можливість	Опис
Спільні дослідження	Туроператори можуть співпрацювати з військовими структурами та органами міжнародної безпеки у проведенні досліджень та аналізу потенційних ризиків у туристичних регіонах, що дозволяє виявляти тенденції, аналізувати ситуацію та вживати відповідні заходи для забезпечення миру та стабільності.
Інформаційний обмін	Туроператори можуть співпрацювати з військовими структурами та органами міжнародної безпеки, обмінюючись інформацією про потенційні ризики та загрози в певних регіонах, що у свою чергу дозволяє забезпечити безпеку туристів та запобігти можливим конфліктам.
Спільні проекти і заходи	Туроператори, військові структури та органи міжнародної безпеки можуть спільно організовувати проекти та заходи, спрямовані на популяризацію миру, співробітництво та взаєморозуміння між країнами. Це можуть бути культурні обміни, спортивні події, семінари та конференції.
Обмін досвідом	Туроператори можуть отримувати досвід та знання від військових структур та органів міжнародної безпеки щодо безпекових процедур, ризиків та кризового управління, що у свою чергу допомагає підвищити якість туристичних послуг та забезпечити безпеку туристів.
Підготовка туристів	Військові структури та органи міжнародної безпеки можуть надавати підготовку туристам, особливо тим, які мають намір відвідати військові або конфліктні зони, що включає навчання щодо безпекових процедур, правил поведінки та усвідомлення ризиків.

Джерело: розробка автора

володіють експертними знаннями та досвідом у сфері безпеки, кризового управління та ризик-аналізу.

Існує низка можливостей для співпраці між туроператорами, військовими структурами та органами міжнародної безпеки з метою забезпечення миру та стабільності. Деякі з цих можливостей включають: інформаційний обмін, підготовка туристів, спільні проекти і заходи, обмін досвідом, спільні дослідження (табл. 2).

В процесі розвитку військового туризму необхідно ретельно враховувати ряд етичних аспектів, які стосуються як туроператорів, так і самого туристичного продукту. Основні етичні принципи, які слід враховувати, включають: повага до жертв та воїнів, етичне сприйняття та представлення, соціальна відповідальність, етика взаємодії з місцевими спільнотами, безпека туристів. Фахівці туроперейтингових компаній повинні бути свідомі своєї ролі в передачі історичної інформації та сприяти об'єктивному сприйняттю історичних подій. Важливо уникати пропаганди або спо-

творення фактів, розуміти свою відповідальність за формування свідомості туристів і сприяти об'єктивному розумінню минулого.

Висновки з даного дослідження. За результатами дослідження визначено нові формати співпраці військових структур з туристичними операторами в рамках просування військового туризму. Виявлено роль туроператорів у розвитку військового туризму. Досліджено позитивні впливи військового туризму на просування миру та стабільності. Проаналізовано країни та регіони, які використовують військовий туризм для просування миру та стабільності. Виявлено можливості для співпраці між туроператорами, військовими структурами та органами міжнародної безпеки з метою забезпечення миру та стабільності. Визначено етичні аспекти розвитку військового туризму та особливості їх врахування в діяльності туроператорів. Обґрунтовано можливі перспективи розвитку військового туризму і його ролі у просуванні миру та стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яворський М. Політична стабільність: сутність та основні підходи до класифікації. *Політичні науки*. 2017. Випуск 3. № 1. С. 61–66.
2. Джинджоян В., Дубова А. Військовий туризм: проблеми та перспективи його розвитку на Африканському континенті. *Молодий вчений*. 2023. № 1(113) січень. С. 24–27.
3. Смирнов І. Географія ресурсної бази військового туризму США (XVIII–XIX ст.). *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Географія*. 2017. № 3(68)/4(69). С. 134–139.
4. Батиченко С., Мельник Л., Савков П., Сторубльов О. Особливості розвитку військового туризму в Україні. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2021. № 4(48). С. 66–69.
5. Луцкич М. В., Москвяк Я. В. (2021) Можливості розвитку військового туризму в Україні. *International Scientific Journal «Internauka». Series: «Economic Sciences»*. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16333489757957.pdf>
6. Винниченко І. І., Рудніченко Ю. А. Воєнний туризм в Україні: умови та перспективи. *Географія та туризм*. 2016. Вип. 35. С. 71–79.
7. Кушнар'єв В., Поліщук О. Мілітарі-туризм як інноваційний напрямок екстремального та пізнавально-розважального туризму. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. Випуск 1. 2018. С. 107–118.

REFERENCES:

1. Yavorskyi M. (2017) Politychna stabilnist: sutnist ta osnovni pidkhody do klasyfikatsii [Political Stability: Essence and Main Approaches to Classification]. *Political Sciences*. Issue 3, № 1. P. 61–66. (in Ukrainian)
2. Dzhyndzhoian V., & Dubova A. (January, 2023) Viiskovyi turyzm: problemy ta perspektyvy yoho rozvytku na Afrykanskomu kontynenti [Military Tourism: Problems and Prospects of Its Development on the African Continent]. *Young Scientist*, Issue 1(113), pp. 24–27. (in Ukrainian)
3. Smyrnov, I. (2017) Heohrafiia resursnoi bazy viiskovoho turyzmu SSHa (XVIII-XIX st) [Geography of the Resource Base of Military Tourism in the USA (18th-19th centuries)]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Geography*. Issue 3(68)/4(69), pp. 134–139. (in Ukrainian)
4. Batychenko S., Melnyk L., Savkov P., Storublov O. (2021) Osoblyvosti rozvytku viiskovoho turyzmu v Ukraini [Features of Military Tourism Development in Ukraine]. *Bulletin of Kyiv National University named after Taras Shevchenko. Military-Special Sciences*. Issue 4(48). Pp. 66–69. (in Ukrainian)

5. Lushchik M. V., Moskviak Ya. V. (2021) Mozhyvosti rozvytku viiskovoho turyzmu v Ukraini [Opportunities for the Development of Military Tourism in Ukraine]. *International Scientific Journal «Internauka». Series: «Economic Sciences»*. Available at: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16333489757957.pdf> (accessed 29 June 2023).
6. Vynnychenko I. I., Rudnichenko Yu. A. (2016) Voiennyi turyzm v Ukraini: umovy ta perspektyvy [Military Tourism in Ukraine: Conditions and Perspectives]. *Geography and Tourism*. Issue 35. P. 71–79. (in Ukrainian)
7. Kushnarov V., Polishchuk O. (2016) Militari-turyzm yak innovatsiyni napriamok ekstremalnoho ta piznavalno-rozvezhalnoho turyzmu [Military Tourism in Ukraine: Conditions and Perspectives]. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Tourism*. Issue 1. P. 107–118. (in Ukrainian)